
Johdatus todennäköisyyslaskentaan
Todennäköisyyden aksioomat

Todennäköisyyden aksioomat

Todennäköisyyden määrittelemine

Todennäköisyyden aksioomat äärellisissä otosavaruuksissa

Suhteellinen frekvenssi, klassinen todennäköisyys ja ehdollinen todennäköisyys

Todennäköisyyden aksioomat äärettömissä otosavaruuksissa

Todennäköisyyden aksioomat:

Mitä opimme? – 1/2

- Todennäköisyydelle voidaan esittää seuraavat kolme *naiivia määritelmää*:
  - (i) **Empiirisen todennäköisyyden** määritelmä.
  - (ii) **Klassisen todennäköisyyden** määritelmä.
  - (iii) Todennäköisyys on tapahtuman sattumisen mahdollisuuden **mitta**.
- Yksikään määritelmistä (i)-(iii) ei kuitenkaan täytä *hyvän matemaattisen määritelmän* tunnusmerkkejä.
- Siksi tässä luvussa tarkastellaan **todennäköisyyden aksiomaattista määrittelemistä**.
- **Kolmogorovin aksioomien** mukaan todennäköisyys on **positiivinen, täydellisesti additiivinen ja normeerattu mitta**.

Todennäköisyyden aksioomat:

Mitä opimme? – 2/2

- Todennäköisyyden aksiomaattinen käsittely on jaettu tässä luvussa kahteen osaan:
  - (i) Todennäköisyys ja **äärelliset otosavaruudet**.
  - (ii) Todennäköisyys ja **äärettömät otosavaruudet**.
- Useimmat todennäköisyyslaskennan peruslaskusäännöistä voidaan **todistaa** *äärellisten otosavaruuksien muodostamassa kehikossa*.
- Tässä luvussa näytetään myös millä tavalla **todennäköisyyden naiivit määritelmät** sekä **ehdollisen todennäköisyyden käsite** voidaan – sopivasti tulkittuina – *sisällyttää* Kolmogorovin aksioomien muodostamaan kehikkoon.

Todennäköisyyden aksioomat: Esitiedot

- Esitiedot: ks. seuraavia lukuja:

Todennäköisyys ja sen määritteleminen

Todennäköisyyden peruslaskusäännöt

Todennäköisyyden aksioomat

>> Todennäköisyyden määrittelemine

Todennäköisyyden aksioomat äärellisissä otosavaruuksissa

Suhteellinen frekvenssi, klassinen todennäköisyys ja ehdollinen todennäköisyys

Todennäköisyyden aksioomat äärettömissä otosavaruuksissa

Todennäköisyyden määritteleminen

Avainsanat

Empiirinen todennäköisyys

Frekvenssi

Klassinen todennäköisyys

Kolmogorovin aksioomat

Mitta

Satunnaiskoe

Suhteellinen frekvenssi

Suotuisa tulosvaihtoehto

Tapahtuma

Tilastollinen stabiliteetti

Tulosvaihtoehto

Todennäköisyyden naiivit määritelmät

- Luvussa Todennäköisyyslaskennan peruskäsitteet **todennäköisyydelle** on esitetty kolme *naiivia määritelmää*:
  - (i) Tapahtuman **empiirinen todennäköisyys** on tapahtuman (tilastollisesti stabiili) *suhteellinen frekvenssi*.
  - (ii) Tapahtuman **klassinen todennäköisyys** on tapahtumalle *suotuisien tulosvaihtoehtojen suhteellinen frekvenssi*.
  - (iii) Todennäköisyys on tapahtuman *sattumisen mahdollisuuden mitta*.

Todennäköisyyden naiivit määritelmät: Kommentteja

- Kuten näemme, yksikään todennäköisyyden naiiveista määritelmistä (i)-(iii) ei täytä *hyvän matemaattisen määritelmän* tunnusmerkkejä.

Todennäköisyyden määrittäminen

Empiirinen todennäköisyys

- *Toistetaan* jotakin *satunnaiskoetta* n kertaa.
- Oletetaan, että tapahtuma A sattuu koetoistojen aikana f kertaa.
- Jos tapahtuman A *suhteellinen frekvenssi*

$$\frac{f}{n}$$

lähestyy jotakin kiinteätä lukua p koetoistojen lukumäärän n kasvaessa rajatta, on p tapahtuman A **empiirinen todennäköisyys**.

Todennäköisyyden määrittelemisen

Empiirinen todennäköisyys:

Esimerkki 1/3

- Eräessä *kyselytutkimuksessa* selvitettiin miten suomalaiset suhtautuvat Suomen mahdolliseen NATO-jäsenyyteen.
- Tutkimus perustui *satunnaisotokseen*, johon poimittiin *arpomalla*
1800
suomalaista.
- *Otoksessa*
1080
henkilöä ilmoitti vastustavansa NATO-jäsenyyttä.

Todennäköisyyden määrittelemisen

Empiirinen todennäköisyys:

Esimerkki 2/3

- Tutkimusta voidaan kuvata satunnaisilmiönä seuraavalla tavalla:

Satunnaiskoe:

Yhden suomalaisen poimiminen arpomalla otokseen

Koetoistojen lukumäärä (otoskoko):

$$n = 1800$$

Tapahtuma A:

Otokseen poimittu suomalainen vastusti Suomen NATO-jäsenyyttä.

Tapahtuman *A* frekvenssi koetoistojen joukossa:

$$f = 1080$$

Tapahtuman *A* suhteellinen frekvenssi:

$$\frac{f}{n} = \frac{1080}{1800} = 0.6$$

Empiirinen todennäköisyys: Esimerkki 3/3

- Jos otoksen poiminnassa käytettiin arvontaa, voidaan olettaa, että tapahtuman A suhteellinen frekvenssi säilyy *stabiilina*, jos *otoskoko kasvatetaan* tai *otantaa toistetaan*.
- Jos oletus tapahtuman A suhteellisen frekvenssin stabiiliudesta pätee, havaittua suhteellista frekvenssiä 0.6 on järkevää kutsua *todennäköisyydeksi*, että satunnaisesti valittu suomalainen vastustaa Suomen NATO-jäsenyyttä.
- Siten tapahtuman A *empiirinen todennäköisyys* on
$$\Pr(A) = 0.6$$
otoksesta saatujen tietojen perusteella.

Empiirinen todennäköisyys: Kommentteja

- Empiirisen todennäköisyyden määritelmä edellyttää sitä, että tapahtuman suhteellinen frekvenssi käyttäytyy koetoistojen lukumäärän kasvaessa *tilastollisesti stabiilisti*.
- Empiiristä todennäköisyyttä *ei voida liittää* sellaisiin satunnaisilmiöihin, joista *ei ole havaintoja*.
- Tapahtuman empiiristä todennäköisyyttä *ei voida määrätä kokeellisesti*, koska äärettömän monen koetoiston tekeminen ei ole käytännössä mahdollista.
- Mikään *ei takaa*, että empiirisen todennäköisyyden määritelmässä esiintyvä raja-arvo *on olemassa*.

Todennäköisyyden määritteleminen

Klassinen todennäköisyys

- Tarkastellaan satunnaiskoetta, johon liittyy n yhtä *todennäköistä tulosvaihtoehtoa*.
- Tarkastellaan ko. satunnaiskokeessa *tapahtumaa* A , johon liittyy k yhtä *todennäköistä tulosvaihtoehtoa*, joita sanotaan tapahtumalle A *suotuisiksi*.
- Tapahtuman A **klassinen todennäköisyys** on tapahtumalle *suotuisien tulosvaihtoehtojen suhteellinen frekvenssi*

$$\frac{k}{n}$$

Todennäköisyyden määrittelemisen

Klassinen todennäköisyys:

Esimerkki

- Heitetään kahta virheetöntä noppaa.

- Mikä on tapahtuman

$A = \text{”Silmälukujen summaksi saadaan 11 tai 12”}$

todennäköisyys?

- Kahden virheettömän nopan heitossa mahdolliset *tulosvaihtoehdot* muodostuvat $6 \times 6 = 36$ lukuparista

(i, j) , $i = 1, 2, 3, 4, 5, 6$, $j = 1, 2, 3, 4, 5, 6$

joiden kaikkien todennäköisyys on $1/36$.

- Tapahtumalle A *suotuisia tulosvaihtoehtoja* on 3 kpl:

$(5,6)$, $(6,5)$, $(6,6)$

- Siten tapahtuman A *klassinen todennäköisyys* on

$$\Pr(A) = \frac{k}{n} = \frac{3}{36} = \frac{1}{12}$$

Klassinen todennäköisyys: Kommentteja

- Klassisen todennäköisyyden määritelmä soveltuu vain sellaisten satunnaisilmiöiden tapahtumille, joissa tulosvaihtoehdot ovat yhtä todennäköisiä eli *symmetrisiä*.
- Klassisen todennäköisyyden määritelmää ei voida soveltaa sellaisiin satunnaiskokeisiin, joilla on *äärettömän monta* tulosvaihtoehtoa.

Todennäköisyyden määrittelemisen

Todennäköisyys *mittana*

- **Todennäköisyyttä** voidaan kutsua **mitaksi**, joka mittaa satunnaisilmiön tapahtumavaihtoehtojen *sattumisen mahdollisuuksia*.
- *Venn-diagrammien* käyttö todennäköisyyslaskennan peruslaskutoimitusten havainnollistamisessa perustuu juuri siihen, että *todennäköisyydellä on mittana samantapaiset ominaisuudet kuin pinta-alamitalla*.

Todennäköisyys *mittana*: Kommentteja

- Todennäköisyyden kutsuminen mitaksi sisältää *jotakin hyvin olennaista* todennäköisyyden luonteesta.
- Todennäköisyydellä on samantapaiset ominaisuudet kuin esimerkiksi *pinta-ala-* tai *tilavuusmitalla* paitsi, että tapahtuman todennäköisyydellä on ylärajana varman tapahtuman todennäköisyys 1.
- Todennäköisyyden kutsuminen sattumisen mahdollisuuden mitaksi on kuitenkin *kehämääritelmä*:
Sattumisen mahdollisuus tarkoittaa suunnilleen samaa kuin *todennäköisyys*.

Todennäköisyyden aksiomaattinen määrittely 1/2

- Yksikään todennäköisyyden naiiveista määritelmistä *ei täyty* hyvän matemaattisen määritelmän tunnusmerkkejä.
- Matemaattisesti kelvollisen yleisen määritelmän todennäköisyydelle esitti venäläinen matemaatikko A. N. Kolmogorov 1930-luvun alussa.
- *Kolmogorovin aksiomien* mukaan todennäköisyyslaskenta on *matemaattisen mittateorian* osa.
- Todennäköisyyden naiivit määritelmät voidaan sijoittaa – sopivasti muotoiltuina – Kolmogorovin aksiomajärjestelmään todennäköisyyden käsitteen *tulkintoina* tai *kuvauksina*.

Todennäköisyyden aksiomaattinen määrittely 2/2

- Seuraavissa kappaleissa tarkastellaan todennäköisyyden *aksiomaattista määrittelyä*.
- Tarkastelu on jaettu kahteen osaan:
  - (i) Todennäköisyyden määrittely **äärellisissä** otosavaruuksissa.
  - (ii) Todennäköisyyden määrittely **äärettömissä** otosavaruuksissa.
- Samalla tarkastellaan todennäköisyyslaskennan laskusääntöjen *todistamista* aksiomista lähtien.

Todennäköisyyden aksioomat

Todennäköisyyden määrittelemine

>> Todennäköisyyden aksioomat äärellisissä otosavaruuksissa
Suhteellinen frekvenssi, klassinen todennäköisyys ja ehdollinen todennäköisyys

Todennäköisyyden aksioomat äärettömissä otosavaruuksissa

Todennäköisyyden määrittelemisen

Todennäköisyyden aksiomat

äärellisissä otosavaruuksissa

Avainsanat

Additiivisuus
Alkeistapahtuma
Boolean algebra
Erotus
Joukkoperhe
Komplementtitapahtuma
Leikkaus
Mitta
Otosavaruus
Perusjoukko
Tapahtuma
Tapahtuma-algebra
Todennäköisyyden aksiomat

Todennäköisyys
Todennäköisyyskenttä
Todennäköisyyslaskennan
laskusääntöjen todistaminen
– Komplementtitapahtuman
todennäköisyys
– Mahdottoman tapahtuman
todennäköisyys
– Osajoukon todennäköisyys
– Yleinen yhteenlaskusääntö
Yhdiste
Äärellinen otosavaruus

Boolean algebra:

Määritelmä 1/2

- Olkoon S joukko.
- Olkoon F *jokin* joukon S osajoukkojen muodostama **joukkoperhe**.
- Jos siis joukko A on joukkoperheen F alkio, niin A on joukon S osajoukko:

$$A \in F \Rightarrow A \subset S$$

Boolean algebra:

Määritelmä 2/2

- Joukkoperhe F on **Boolean algebra**, jos
  - (i) *Tyhjä joukko* $\emptyset$ on joukkoperheen F alkio:
$$\emptyset \in F$$
  - (ii) Jos joukko A on joukkoperheen F alkio, niin sen *komplementti* A^c on joukkoperheen F alkio:
$$A \in F \Rightarrow A^c \in F$$
  - (iii) Jos joukot A ja B ovat joukkoperheen F alkioita, niin niiden *yhdiste* $A \cup B$ on joukkoperheen F alkio:
$$A \in F, B \in F \Rightarrow A \cup B \in F$$

Todennäköisyyden aksioomat äärellisissä otosavaruuksissa

Boolean algebrat ja joukko-opin operaatiot 1/2

- Olkoon F joukossa S määritelty *Boolean algebra*.

- Olkoot

$$A \in F \text{ ja } B \in F$$

- Suoraan Boolean algebran *aksioomien mukaan tyhjä joukko* $\emptyset$, *komplementtijoukot* A^c ja B^c sekä *yhdiste* $A \cup B$ kuuluvat joukkoperheeseen F :

$$\emptyset, A^c, B^c, A \cup B \in F$$

- Lisäksi voidaan osoittaa, että *perusjoukko* S , *leikkaus* $A \cap B$ sekä *erotukset* $A \setminus B$ ja $B \setminus A$ kuuluvat joukkoperheeseen F :

$$S, A \cap B, A \setminus B, B \setminus A \in F$$

Todennäköisyyden aksioomat äärellisissä otosavaruuksissa

Boolean algebrat ja joukko-opin operaatiot 2/2

- Boolean algebrat ovat siis *suljettuja* tavanomaisten joukko-opin operaatioiden suhteen.
- Tällä tarkoitetaan siitä, että tavanomaiset joukko-opin operaatiot *eivät vie Boolean algebran ulkopuolelle*:

Jos Boolean algebran F joukkoihin sovelletaan *korkeintaan äärellinen määrä* tavanomaisia joukko-opin operaatioita *komplementti, yhdiste, leikkaus ja erotus*, niin tuloksena saatavat joukot kuuluvat edelleen Boolean algebraan F .

Todennäköisyyden aksioomat äärellisissä otosavaruuksissa

Joukko-opin operaatiot

- Olkoon F joukossa S määritelty Boolean algebra.
- *Todistetaan* seuraavat joukko-opin tulokset:
  - (i) Joukko $S \in F$
  - (ii) Jos $A \in F, B \in F$, niin $A \cap B \in F$
  - (iii) Jos $A \in F, B \in F$, niin $A \setminus B \in F$

Joukko-opin operaatiot:

Perusjoukko 1/2

- Olkoon F joukossa S määritelty Boolean algebra.
- Tällöin *perusjoukko* S kuuluu joukkoperheeseen F :

$$S \in F$$

Todennäköisyyden aksioomat äärellisissä otosavaruuksissa

Joukko-opin operaatiot:

Perusjoukko 2/2

- Väite seuraa, siitä että

$$S = \emptyset^c$$

- Todistetaan siis, että

$$\emptyset^c \in F$$

- Aksiooman (i) mukaan

$$\emptyset \in F$$

- Aksiooman (ii) mukaan

$$\emptyset^c = S \in F$$

Joukko-opin operaatiot:

Leikkausjoukko 1/2

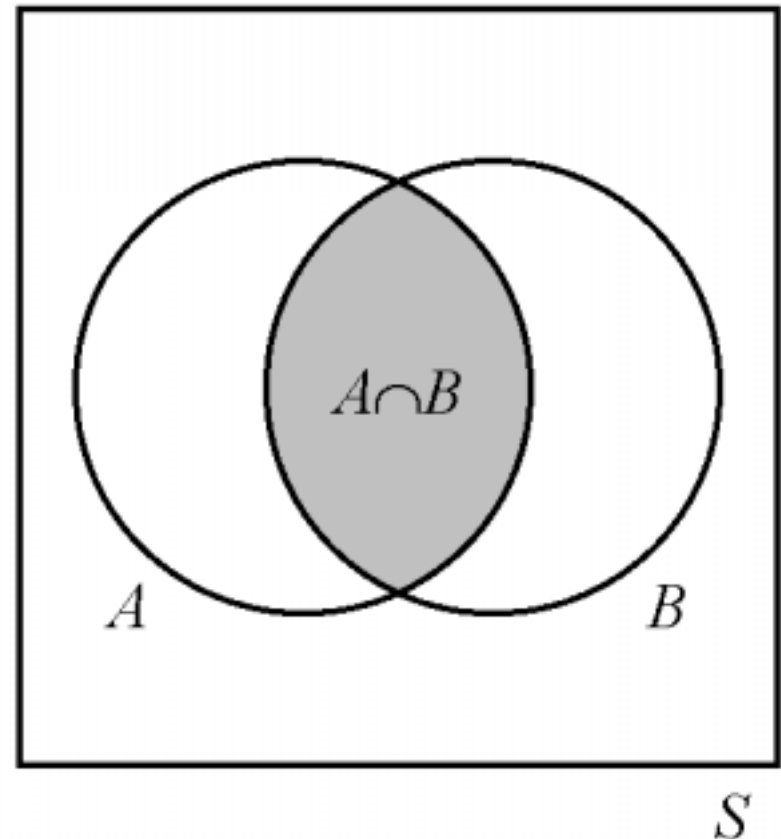
- Olkoon F joukossa S määritelty Boolean algebra.

- Olkoot

$$A \in F, B \in F$$

- Tällöin joukkojen A ja B leikkaukselle pätee:

$$A \cap B \in F$$

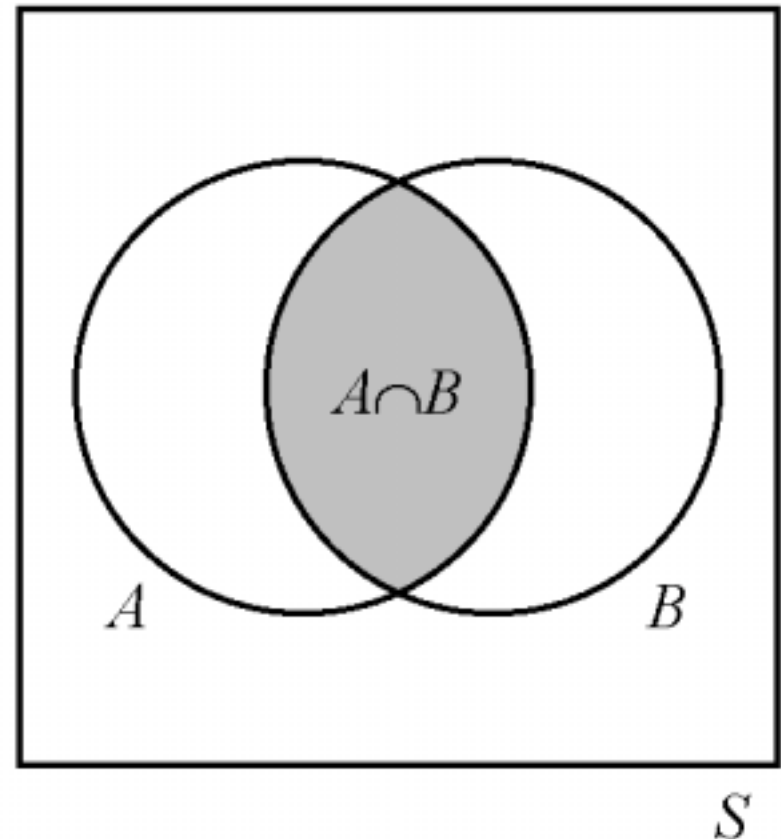
Todennäköisyyden aksioomat äärellisissä otosavaruuksissa

Joukko-opin operaatiot:

Leikkausjoukko 2/2

- Väite seuraa siitä, että *DeMorganin lain* mukaan
$$A \cap B = (A^c \cup B^c)^c$$
- Todistetaan siis, että
$$A \in \mathcal{F}, B \in \mathcal{F} \Rightarrow (A^c \cup B^c)^c \in \mathcal{F}$$
- Aksiooman (ii) mukaan
$$A \in \mathcal{F}, B \in \mathcal{F} \Rightarrow A^c \in \mathcal{F}, B^c \in \mathcal{F}$$
- Aksiooman (iii) mukaan
$$A^c \in \mathcal{F}, B^c \in \mathcal{F} \Rightarrow A^c \cup B^c \in \mathcal{F}$$
- Vihdoin aksiooman (ii) mukaan
$$A^c \cup B^c \in \mathcal{F} \Rightarrow (A^c \cup B^c)^c \in \mathcal{F}$$

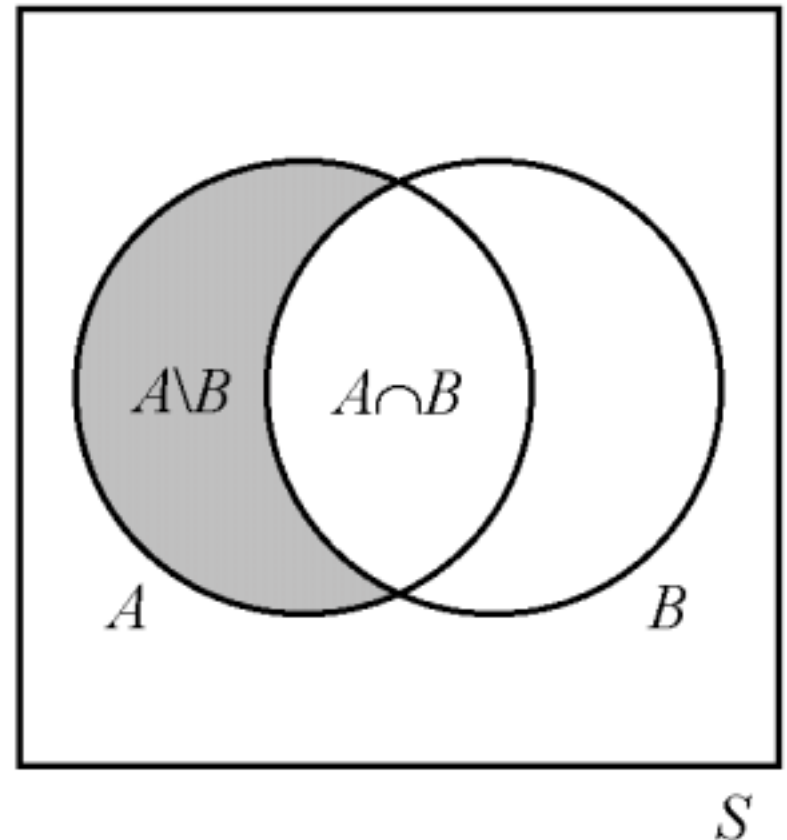

Joukko-opin operaatiot: Erotusjoukko 1/2

- Olkoon F joukossa S määritelty Boolean algebra.
- Olkoot $A \in F, B \in F$
- Tällöin joukkojen A ja B erotukselle pätee:
 $A \setminus B \in F$

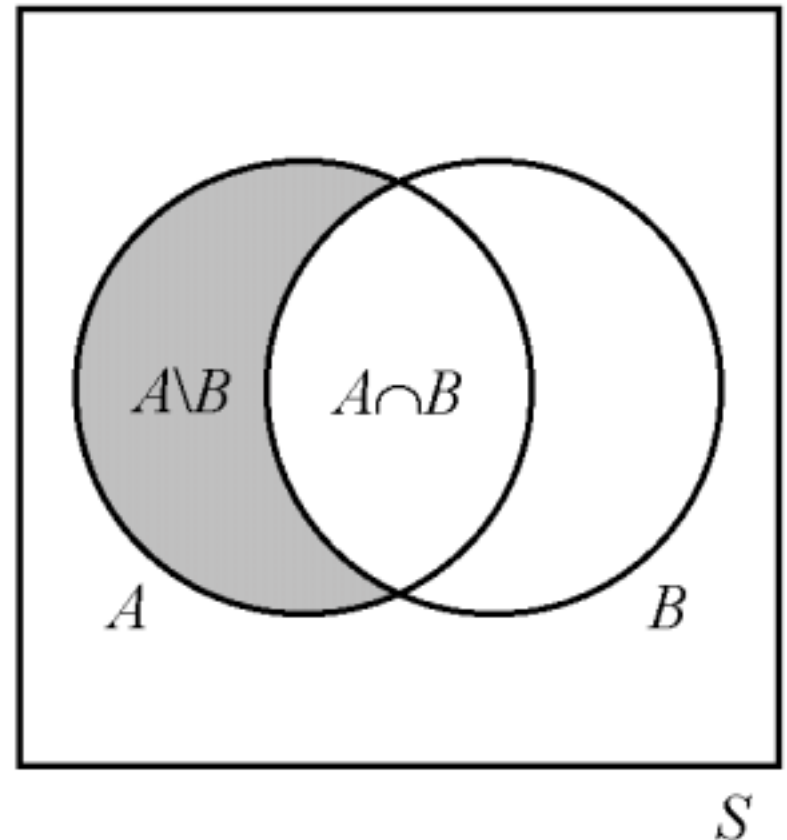
Todennäköisyyden aksioomat äärellisissä otosavaruuksissa

Joukko-opin operaatiot:

Erotusjoukko 2/2

- Väite seuraa siitä, että
$$A \setminus B = A \cap B^c$$
- Todistetaan siis, että
$$A \in \mathcal{F}, B \in \mathcal{F} \Rightarrow A \cap B^c \in \mathcal{F}$$
- Aksiooman (ii) mukaan
$$B \in \mathcal{F} \Rightarrow B^c \in \mathcal{F}$$
- Leikkausjoukkoa koskevan tuloksen mukaan
$$A \in \mathcal{F}, B^c \in \mathcal{F} \Rightarrow A \cap B^c \in \mathcal{F}$$

Todennäköisyyden aksioomat äärellisissä otosavaruuksissa

Boolean algebra:

Esimerkki

- Olkoon S mielivaltainen joukko.

- Olkoon

$$A \subset S$$

mielivaltainen joukon S osajoukko.

- Tällöin joukkoperhe

$$F = \{\emptyset, A, A^c, S\}$$

muodostaa Boolean algebran joukossa S , koska

(i) $\emptyset \in F$

(ii) $B \in F \Rightarrow B^c \in F$

(iii) $B \in F, C \in F \Rightarrow B \cup C \in F$

Tässä B ja C voivat olla mitkä tahansa kaksi joukoista $\emptyset, A, A^c, S$.

Todennäköisyyden aksioomat äärellisissä otosavaruuksissa

Boolean algebra tapahtuma-algebrana 1/2

- Olkoon F otosavaruudessa S määritelty *Boolean algebra*.
- Kutsutaan Boolean algebraan F kuuluvia otosavaruuden S osajoukkoja **tapahtumiksi**.
- Jos siis $A \in F$, niin $A \subset S$ ja A on tapahtuma.
- Kutsutaan Boolean algebraan F kuuluvien otosavaruuden S osajoukkojen alkioita **alkeistapahtumiksi**.
- Jos siis

$$s \in A \in F$$

jollekin $A \in F$, niin s on alkeistapahtuma.

Todennäköisyyden aksioomat äärellisissä otosavaruuksissa

Boolean algebra tapahtuma-algebrana 2/2

- Olkoon F otosavaruudessa S määritelty *Boolean algebra*.
- Olkoot otosavaruuden S osajoukot A ja B tapahtumia eli
 $A \in F$ ja $B \in F$
- Tällöin siis myös
 A^c , B^c , $A \cup B$, $A \cap B$, $A \setminus B$, $B \setminus A$
ovat tapahtumia.
- Siten otosavaruuden tapahtumista voidaan johtaa *uusia tapahtumia* soveltamalla niihin tavanomaisia joukko-opin operaatioita.

Todennäköisyyden aksioomat äärellisissä otosavaruuksissa

Äärelliset otosavaruudet

- Olkoon S äärellinen otosavaruus, jossa on n alkiota.

- Olkoon

$$F = \{A \mid A \subset S\}$$

otosavaruuden S kaikkien osajoukkojen perhe, joten joukkoperheessä F on

$$n(F) = 2^n$$

alkiota.

- Otosavaruuden S kaikkien osajoukkojen perhe F muodostaa *triviaalin Boolean algebran* joukossa S .

Todennäköisyyden aksioomat äärellisissä otosavaruuksissa

Todennäköisyyden aksioomat 1/2

- Olkoon S äärellinen otosavaruus ja F jokin sen osajoukkojen muodostama *Boolean algebra*.
- Olkoon $\Pr$ joukkofunktio, joka liittää jokaiseen Boolean algebraan F kuuluvaan otosavaruuden S osajoukkoon A reaaliluvun $\Pr(A)$.
- Jos siis $A \in F$, niin $\Pr(A) \in \mathbb{R}$.

Todennäköisyyden aksioomat äärellisissä otosavaruuksissa

Todennäköisyyden aksioomat 2/2

- Joukkofunktio $\Pr$ on **todennäköisyys**, jos

(i) $\Pr(S) = 1$

(ii) $0 \leq \Pr(A) \leq 1$ kaikille $A \in \mathcal{F}$

(iii) $A \in \mathcal{F}, B \in \mathcal{F}, A \cap B = \emptyset \Rightarrow$

$$\Pr(A \cup B) = \Pr(A) + \Pr(B)$$

Todennäköisyyden aksioomat:

Kommentteja 1/2

- *Äärellisen otosavaruuden todennäköisyyden aksioomien (i)-(iii) mukaan todennäköisyys $\Pr$ on positiivinen, äärellisesti additiivinen ja normeerattu **mitta**.*
- Aksioomat (i) ja (ii), *normeeraus ja positiivisuus:*
$$A \subset S \Rightarrow 0 \leq \Pr(A) \leq \Pr(S) = 1$$
- Aksiooma (iii), *äärellinen additiivisuus:*
$$A \cap B = \emptyset \Rightarrow \Pr(A \cup B) = \Pr(A) + \Pr(B)$$
- Aksiooma (iii) on *toisensa poissulkevien tapahtumien yhteenlaskusääntö*.

Todennäköisyyden aksioomat:

Kommentteja 2/2

- Aksioomien (i)-(iii) olennaisena sisältönä on siis se, että *todennäköisyys on mitta* matematiikan tarkoittamassa mielessä.
- Todennäköisyyslaskentaa voidaan pitää matemaattisen *mittateorian* osana.
- Aksioomien (i)-(iii) mukaan todennäköisyysmitalla on samat ominaisuudet kuin *pinta-alamitalla* paitsi, että todennäköisyysmitta on *normeerattu* niin, että sen yläraja on 1.

Todennäköisyyden aksioomat äärellisissä otosavaruuksissa

Tapahntumien todennäköisyydet äärellisessä otosavaruudessa

- Äärellisen otosavaruuden tapahtumista voidaan muodostaa *uusia tapahtumia* soveltamalla *Boolean algebran aksioomia* ja niistä johdettuja joukko-opin laskusääntöjä.
- Uusien tapahtumien *todennäköisyydet* saadaan soveltamalla *äärellisen otosavaruuden todennäköisyyden aksioomia* ja niistä johdettuja todennäköisyyslaskennan laskusääntöjä.

Todennäköisyyden aksioomat äärellisissä otosavaruuksissa

Äärelliset todennäköisyyskentät

- Kolmikko

(S, F, Pr)

muodostaa **äärellisen todennäköisyyskentän**, jos seuraavat ehdot pätevät:

- (i) *Otosavaruus* S on äärellinen.
- (ii) Joukkoperhe F on jokin joukon S osajoukkojen muodostama *Boolean algebra*.
- (iii) Joukkofunktio Pr on Boolean algebraan F kuuluville otosavaruuden S osajoukoille määritelty äärellisen otosavaruuden *todennäköisyysmitta*.

Todennäköisyyden aksioomat äärellisissä otosavaruuksissa

Todennäköisyyslaskennan laskusääntöjen todistaminen

- *Todistetaan* seuraavat todennäköisyyslaskennan laskusäännöt todennäköisyyden aksioomista lähtien:
  - (i) **Mahdottoman tapahtuman** todennäköisyys.
  - (ii) **Komplementtitapahtuman** todennäköisyys.
  - (iii) **Osajoukon** todennäköisyys.
  - (iv) **Yleinen yhteenlaskusääntö**.

Todennäköisyyden aksioomat äärellisissä otosavaruuksissa

Mahdottoman tapahtuman todennäköisyys

- Olkoon S äärellinen otosavaruus.
- Olkoon $\emptyset$ *mahdoton tapahtuma*.
- Tällöin

$$\Pr(\emptyset) = 0$$

Todennäköisyyden aksioomat äärellisissä otosavaruuksissa

Mahdottoman tapahtuman todennäköisyys: Perustelu

- Olkoon F otosavaruuden S osajoukoille määritelty Boolean algebra.
- Olkoon $\emptyset$ *mahdoton tapahtuma*.
- Tällöin

$$\emptyset \in F$$

- Joukot $\emptyset$ ja S muodostavat otosavaruuden S *osituksen*:

$$\emptyset \cup S = S$$

$$\emptyset \cap S = \emptyset$$

- Todennäköisyyden *aksioomien* (i) ja (iii) mukaan

$$1 = \Pr(S) = \Pr(\emptyset \cup S) = \Pr(\emptyset) + \Pr(S) = \Pr(\emptyset) + 1$$

josta välttämättä seuraa

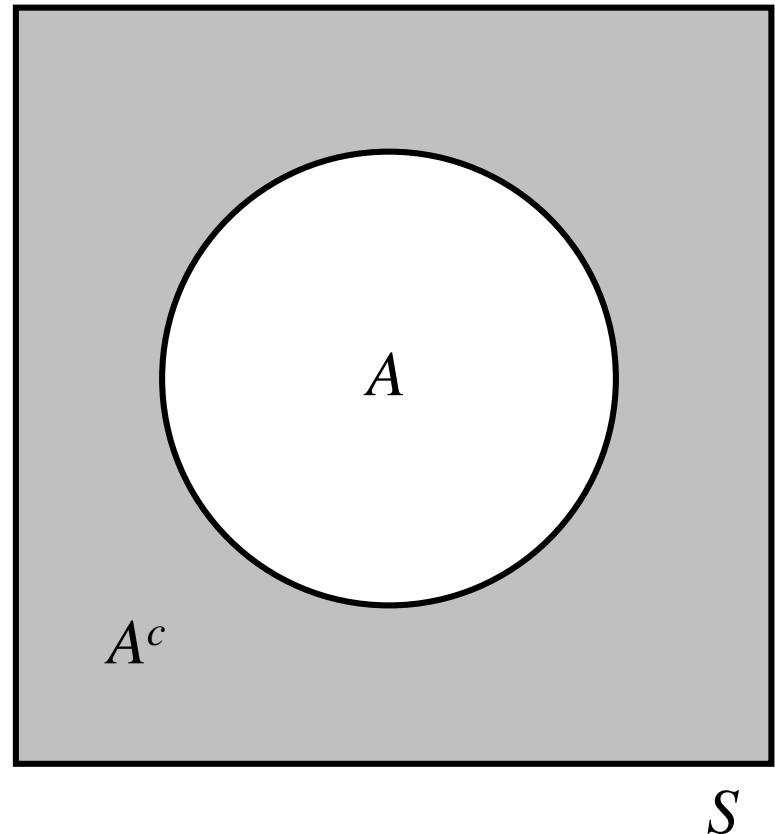
$$\Pr(\emptyset) = 0$$

Todennäköisyyden aksioomat äärellisissä otosavaruuksissa

Komplementtitapahtuman todennäköisyys

- Olkoon A äärellisen otosavaruuden S tapahtuma.
- Tällöin tapahtuman A komplementtitapahtuman A^c todennäköisyydelle pätee:

$$\Pr(A^c) = 1 - \Pr(A)$$

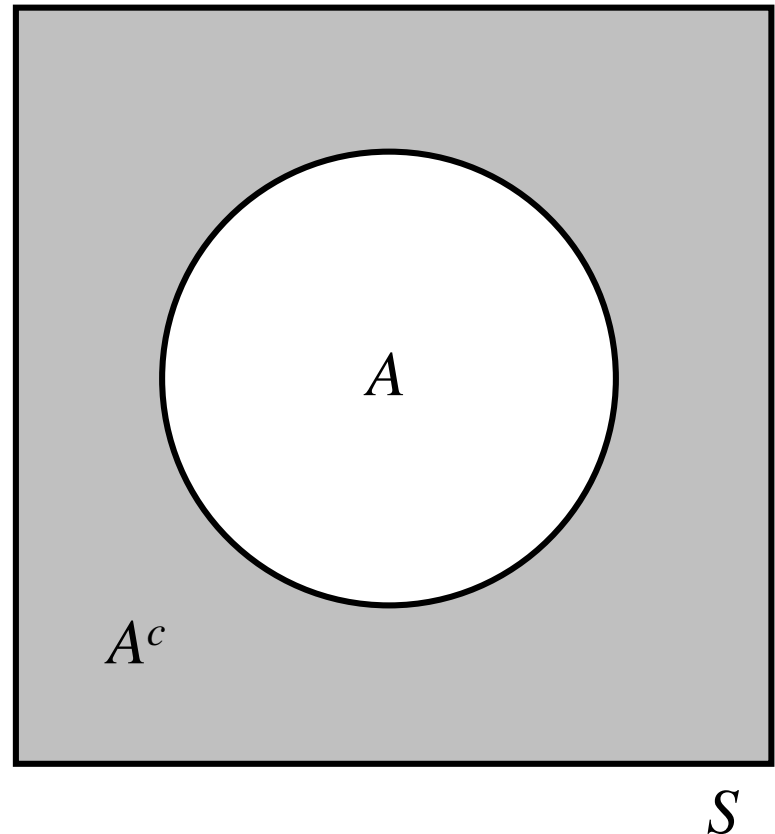
Todennäköisyyden aksioomat äärellisissä otosavaruuksissa

Komplementtitapahtuman todennäköisyys:

Perustelu 1/2

- Olkoon F otosavaruuden S osajoukoille määritelty Boolean algebra.
- Väite:
 $A \in F \Rightarrow \Pr(A^c) = 1 - \Pr(A)$
- Boolean algebran aksiooman (ii) mukaan
 $A \in F \Rightarrow A^c \in F$
- Joukot A ja A^c muodostavat otosavaruuden S osituksen:
 $A \cup A^c = S$
 $A \cap A^c = \emptyset$

Todennäköisyyden aksioomat äärellisissä otosavaruuksissa

Komplementtitapahtuman todennäköisyys: Perustelu 2/2

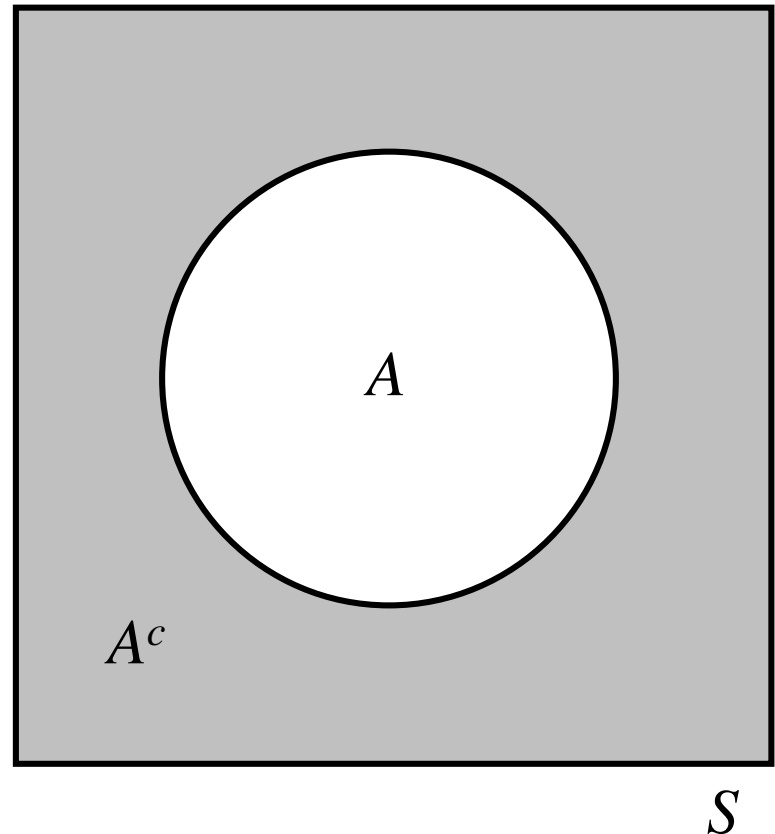
- Todennäköisyyden *aksiomien* (i) ja (iii) mukaan

$$1 = \Pr(S)$$

$$= \Pr(A \cup A^c)$$

$$= \Pr(A) + \Pr(A^c)$$

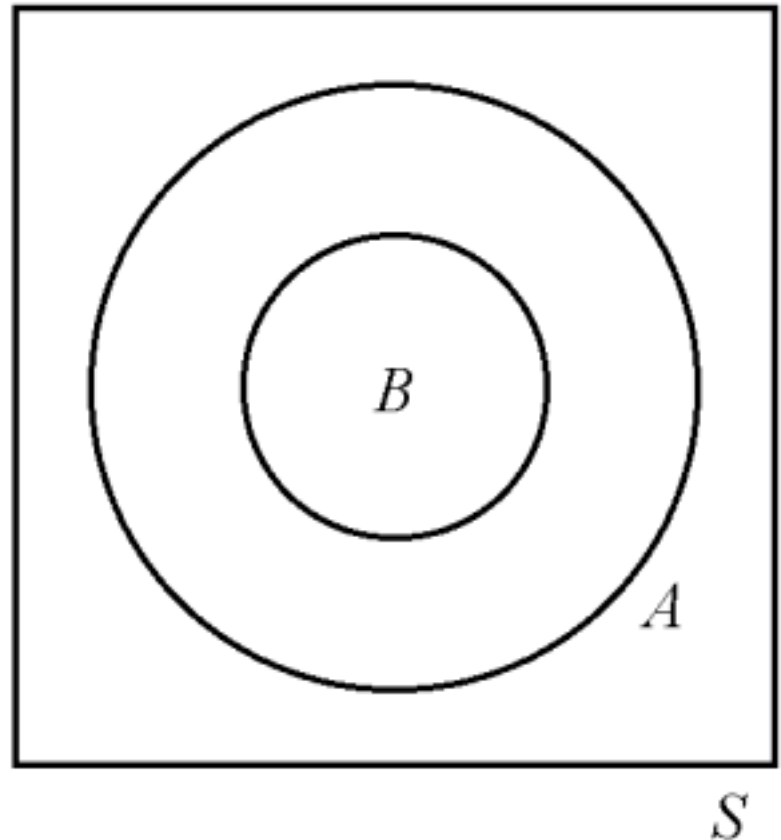
josta väite seuraa.

Todennäköisyyden aksioomat äärellisissä otosavaruuksissa

Osajoukon todennäköisyys

- Olkoot A ja B äärellisen otosavaruuden S tapahtumia.
- Olkoon $B \subset A$.
- Tällöin pätee:
$$\Pr(B) \leq \Pr(A)$$

Todennäköisyyden aksioomat äärellisissä otosavaruuksissa

Osajoukon todennäköisyys:

Perustelu 1/2

- Olkoon $\mathcal{F}$ otosavaruuden S osajoukoille määritelty Boolean algebra.

- Väite:

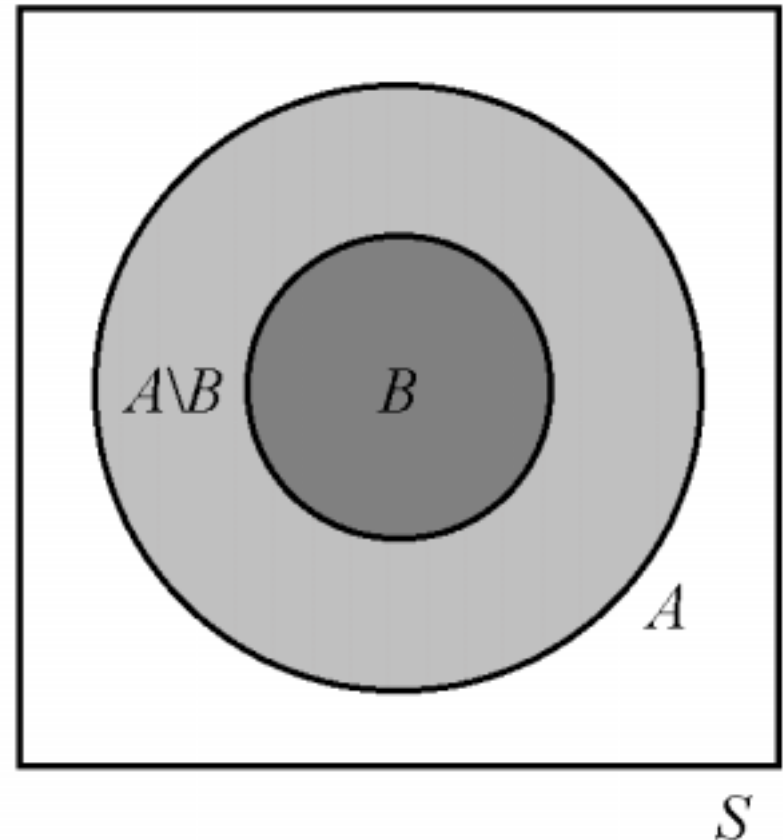
$$A \in \mathcal{F}, B \in \mathcal{F}, B \subset A \Rightarrow$$

$$\Pr(B) \leq \Pr(A)$$

- Leikkaus- tai erotusjoukkoa koskevan tuloksen mukaan

$$A \in \mathcal{F}, B \in \mathcal{F} \Rightarrow$$

$$A \setminus B = A \cap B^c \in \mathcal{F}$$

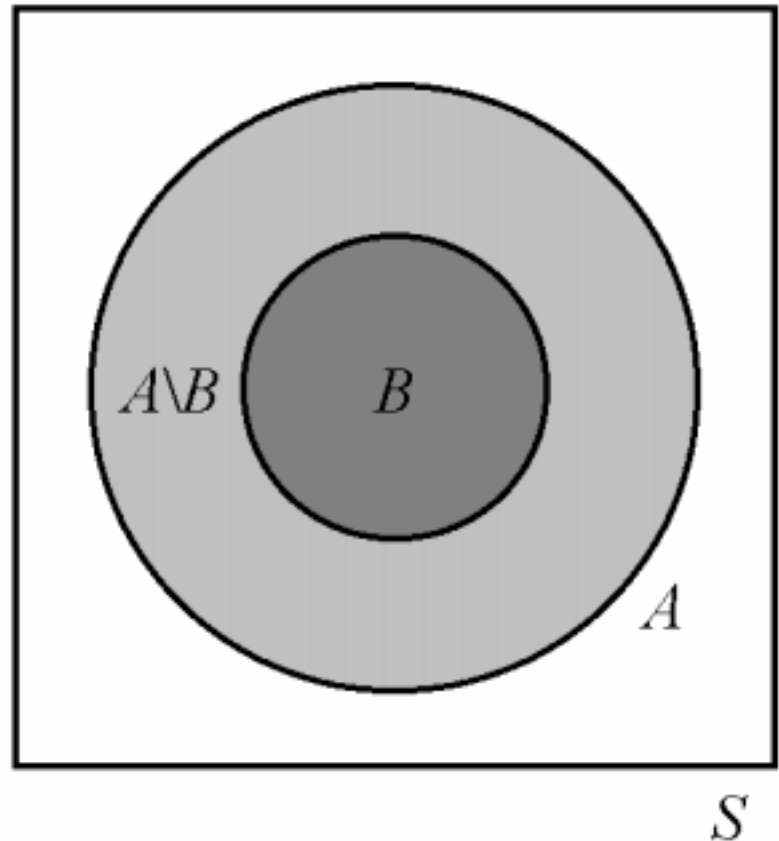
Todennäköisyyden aksioomat äärellisissä otosavaruuksissa

Osajoukon todennäköisyys:

Perustelu 2/2

- Koska $B \subset A$, joukot B ja $A \setminus B$ muodostavat joukon A osituksen:
$$B \cup (A \setminus B) = A$$
$$B \cap (A \setminus B) = \emptyset$$
- Aksioomien (ii) ja (iii) mukaan
$$\Pr(A) = \Pr(B) + \Pr(A \setminus B) \geq \Pr(B)$$
mikä oli väite.

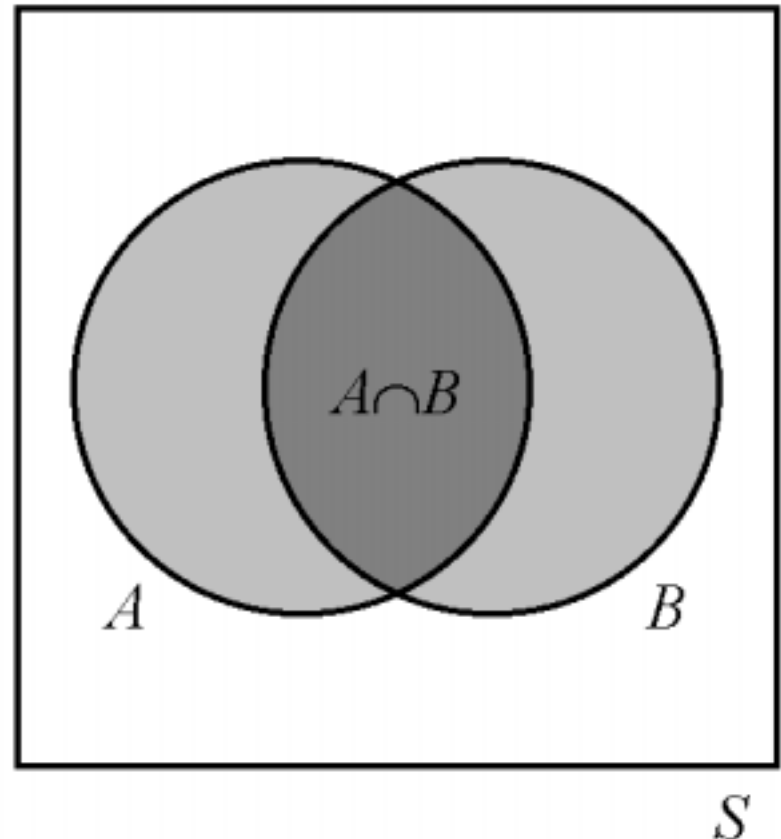

Todennäköisyyden aksioomat äärellisissä otosavaruuksissa

Yleinen yhteenlaskusääntö

- Olkoot A ja B äärellisen otosavaruuden S tapahtumia.
- Tällöin pätee *yleinen yhteenlaskusääntö*:

$$\begin{aligned} & \Pr(A \cup B) \\ &= \Pr(A) + \Pr(B) - \Pr(A \cap B) \end{aligned}$$

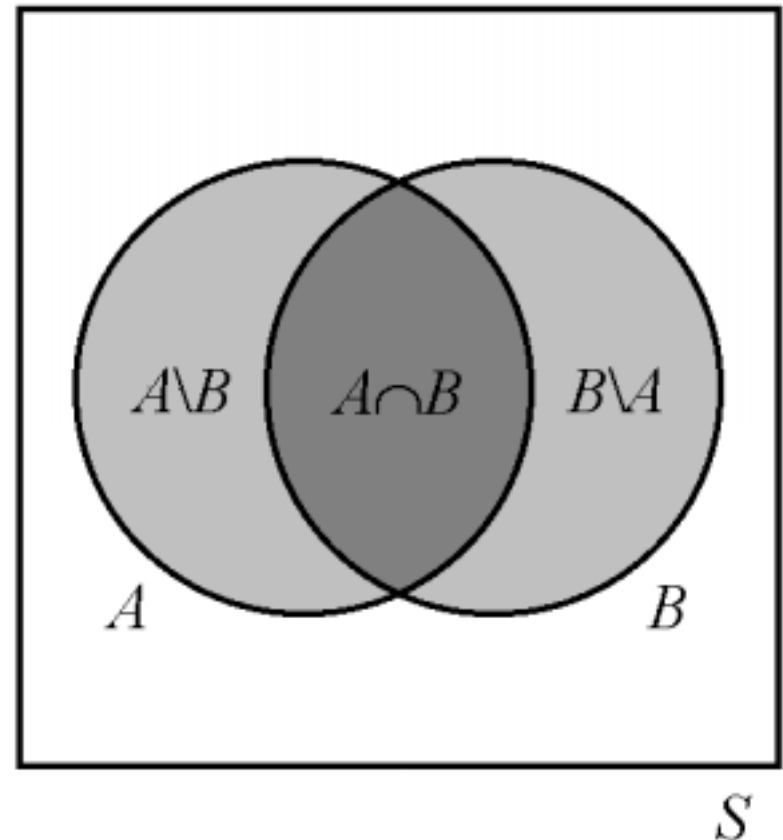

Todennäköisyyden aksioomat äärellisissä otosavaruuksissa

Yleinen yhteenlaskusääntö:

Perustelu 1/3

- Olkoon F otosavaruuden S osajoukoille määritelty Boolean algebra.
- Väite:
 $A \in F, B \in F \Rightarrow$
 $\Pr(A \cup B)$
 $= \Pr(A) + \Pr(B) - \Pr(A \cap B)$
- Boolean algebran aksiooman (iii) sekä leikkaus- ja erotusjoukkoja koskevien tuloksien mukaan
 $A \in F, B \in F \Rightarrow$
 $A \cup B \in F, A \cap B \in F$
 $A \setminus B \in F, B \setminus A \in F$

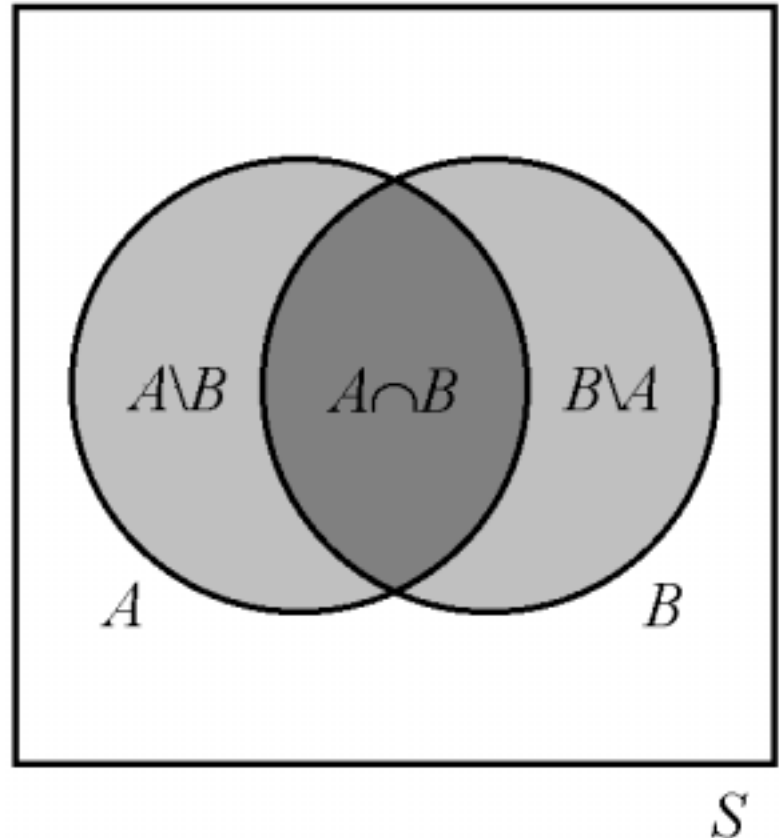
Todennäköisyyden aksioomat äärellisissä otosavaruuksissa

Yleinen yhteenlaskusääntö:

Perustelu 2/3

- Joukot A ja $B \setminus A$ muodostavat joukon $A \cup B$ osituksen:
  - (1) $A \cup B = A \cup (B \setminus A)$
 $A \cap (B \setminus A) = \emptyset$
- Joukot $A \cap B$ ja $B \setminus A$ muodostavat joukon B osituksen:
  - (2) $B = (A \cap B) \cup (B \setminus A)$
 $(A \cap B) \cap (B \setminus A) = \emptyset$

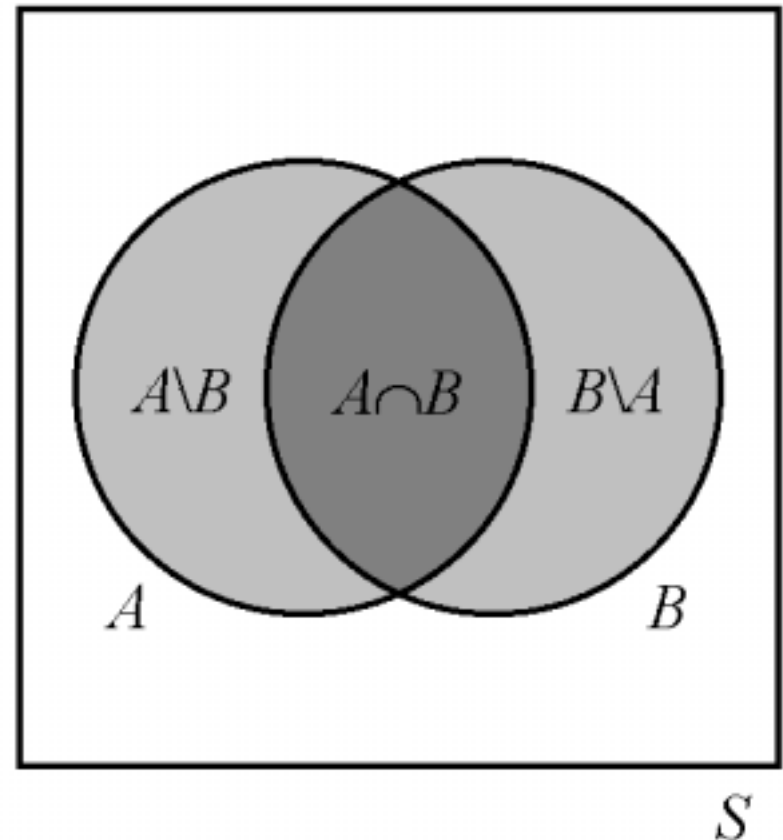
Todennäköisyyden aksioomat äärellisissä otosavaruuksissa

Yleinen yhteenlaskusääntö:

Perustelu 3/3

- Osituksesta (1) ja *aksioomasta* (iii) seuraa:
(3) $\Pr(A \cup B) = \Pr(A) + \Pr(B \setminus A)$
- Osituksesta (2) ja *aksioomasta* (iii) seuraa:
(4) $\Pr(B) = \Pr(A \cap B) + \Pr(B \setminus A)$
- Ratkaisemalla $\Pr(B \setminus A)$ yhtälöstä (4) ja sijoittamalla ratkaisu yhtälöön (3) saadaan väite:
 $\Pr(A \cup B)$
 $= \Pr(A) + \Pr(B) - \Pr(A \cap B)$

Todennäköisyyden aksioomat

Todennäköisyyden määrittelemine

Todennäköisyyden aksioomat äärellisissä otosavaruuksissa

>> Suhteellinen frekvenssi, klassinen todennäköisyys ja ehdollinen todennäköisyys

Todennäköisyyden aksioomat äärettömissä otosavaruuksissa

Suhteellinen frekvenssi, klassinen todennäköisyys ja ehdollinen todennäköisyys

---

Avainsanat

Alkeistapahtuma
Ehdollinen todennäköisyys
Empiirinen todennäköisyys
Frekvenssi
Klassinen todennäköisyys
Koetoisto
Suhteellinen frekvenssi
Suotuisa tulosvaihtoehto
Symmetriset alkeistapahtumat
Tapahtuma
Todennäköisyyden aksioomat
Todennäköisyyden frekvenssitulkinta
Tulosvaihtoehto

Suhteellinen frekvenssi ja klassinen todennäköisyys todennäköisyyksinä

- Osoitamme, että *suhteellinen frekvenssi* ja *klassinen todennäköisyys* toteuttavat – sopivasti määriteltyinä – äärellisen otosavaruuden todennäköisyyden aksioomat.
- Siten suhteellista frekvenssiä ja klassista todennäköisyyttä voidaan pitää todennäköisyyden *tulkintoina*.

Suhteellinen frekvenssi: Määritelmä

- Olkoon S johonkin satunnaiskokeeseen liittyvä äärellinen *otosavaruus*.
- Olkoon $A \subset S$ *tapahtuma* otosavaruudessa S .
- Toistetaan satunnaiskoetta n kertaa.
- Olkoon f_A tapahtuman A *frekvenssi* koetoistojen joukossa.
- Tällöin

$$\frac{f_A}{n}$$

on tapahtuman A **suhteellinen frekvenssi**.

Suhteellinen frekvenssi on todennäköisyys

- Käytetään tapahtuman A suhteelliselle frekvenssille f_A/n merkintää:

$$\Pr_f(A) = \frac{f_A}{n}$$

- Suhteellinen frekvenssi $\Pr_f(A)$ toteuttaa todennäköisyyden aksioomat (i)-(iii), joten **suhteellinen frekvenssi on todennäköisyys**.

Suhteellinen frekvenssi on todennäköisyys: Perustelu 1/2

- Todistetaan, että suhteellinen frekvenssi $\Pr_f(\cdot)$ toteuttaa todennäköisyyden aksioomat.
- Toistetaan satunnaiskoetta n kertaa.
- Aksioma (i):

Koska otosavaruus S on *varma tapahtuma* eli S sattuu jokaisessa koetoistossa, niin

$$f_S = n$$

Siten

$$\Pr_f(S) = f_S/n = n/n = 1$$

- Aksioma (ii):

Kaikille tapahtumille $A \subset S$ pätee $0 \leq f_A \leq n$.

Siten

$$0 \leq \Pr_f(A) = f_A/n \leq 1$$

Suhteellinen frekvenssi on todennäköisyys: Perustelu 2/2

- Aksioma (iii):

Jos tapahtumat A ja B ovat *toisensa poissulkevia* eli, jos $A \cap B = \emptyset$,
niin

$$f_{A \cup B} = f_A + f_B$$

Tällöin

$$\begin{aligned} \Pr_f(A \cup B) &= \frac{f_{A \cup B}}{n} = \frac{f_A + f_B}{n} \\ &= \frac{f_A}{n} + \frac{f_B}{n} \\ &= \Pr_f(A) + \Pr_f(B) \end{aligned}$$

Empiirinen todennäköisyys

- Jos tapahtuman A suhteellinen frekvenssi

$$\Pr_f(A) = \frac{f_A}{n}$$

lähestyy toistokokeiden lukumäärän n rajatta kasvaessa jotakin kiinteätä lukua p , sanotaan lukua p tapahtuman A **empiiriseksi todennäköisyydeksi**.

- Jos siis p on tapahtuman A empiirinen todennäköisyys, niin

$$\Pr_f(A) = \frac{f_A}{n} \rightarrow p, \text{ kun } n \rightarrow +\infty$$

Todennäköisyyden frekvenssitulkinta

- Oletetaan, että tapahtuman A todennäköisyys on p .
- Toistetaan sitä satunnaiskoetta, johon tapahtuma A liittyy, n kertaa.
- **Todennäköisyyden frekvenssitulkinnan** mukaan tapahtuman A suhteellinen frekvenssi

$$\Pr_f(A) = \frac{f_A}{n}$$

vaihtelee satunnaisesti koetoistosta toiseen, mutta saa keskimäärin tapahtuman todennäköisyyttä p lähellä olevia arvoja.

Klassinen todennäköisyys: Määritelmä 1/2

- Olkoon $S = \{s_1, s_2, \dots, s_n\}$ johonkin satunnaiskokeeseen liittyvä äärellinen *otosavaruus*, jossa on $n = n(S)$ alkeistapahtumaa.
- Oletetaan, että otosavaruuden S alkeistapahtumat ovat *symmetrisiä* eli yhtä todennäköisiä.
- Tällöin

$$\Pr(s_i) = \frac{1}{n}, i = 1, 2, \dots, n$$

- Olkoon $A = \{s_{i_1}, s_{i_2}, \dots, s_{i_k}\} \subset S$ *tapahtuma*, jossa on $k = n(A)$ alkeistapahtumaa, joita sanotaan tapahtumalle A *suotuisiksi*.

Klassinen todennäköisyys: Määritelmä 2/2

- Määritellään tapahtuman A **klassinen todennäköisyys**

$\Pr_c(A)$ kaavalla

$$\Pr_c(A) = \frac{k}{n}$$

jossa siis

$$k = n(A)$$

$$n = n(S)$$

- Klassinen todennäköisyys $\Pr_c(A)$ toteuttaa todennäköisyyden aksioomat (i)-(iii), joten **klassinen todennäköisyys on todennäköisyys**.

Klassisen todennäköisyyden määritelmä: Perustelu

- Olkoon

$$A = \{s_{i_1}, s_{i_2}, \dots, s_{i_k}\} \subset S = \{s_1, s_2, \dots, s_n\}$$

- Tällöin

$$A = \{s_{i_1}\} \cup \{s_{i_2}\} \cup \dots \cup \{s_{i_k}\}$$

ja lisäksi alkeistapahtumat

$$s_{i_j}, \quad j = 1, 2, \dots, k$$

ovat *pareittain toisensa poissulkevia*.

- Koska alkeistapahtumat $s_1, s_2, \dots, s_n$ on oletettu *symmetrisiksi*, todennäköisyyden aksioomasta (iii) seuraa:

$$\Pr(A) = \Pr(s_{i_1}) + \Pr(s_{i_2}) + \dots + \Pr(s_{i_k}) = \underbrace{\frac{1}{n} + \dots + \frac{1}{n}}_{k \text{ kpl}} = \frac{k}{n} = \Pr_c(A)$$

Klassinen todennäköisyys on todennäköisyys: Perustelu 1/2

- Todistetaan, että klassinen todennäköisyys $\Pr_c(\cdot)$ toteuttaa todennäköisyyden aksioomat.

- Aksioma (i):

Koska $n(S) = n$, niin

$$\Pr_c(S) = n/n = 1$$

- Aksioma (ii):

Kaikille tapahtumille $A \subset S$ pätee

$$0 \leq n(A) = k \leq n = n(S)$$

Siten

$$0 \leq \Pr_c(A) = k/n \leq 1$$

Klassinen todennäköisyys on todennäköisyys: Perustelu 2/2

- Aksioma (iii):

Jos tapahtumat A ja B ovat *toisensa poissulkevia* eli, jos $A \cap B = \emptyset$,
niin

$$k_{A \cup B} = k_A + k_B$$

Tällöin

$$\begin{aligned} \Pr_c(A \cup B) &= \frac{k_{A \cup B}}{n} = \frac{k_A + k_B}{n} \\ &= \frac{k_A}{n} + \frac{k_B}{n} \\ &= \Pr_c(A) + \Pr_c(B) \end{aligned}$$

Ehdollinen todennäköisyys todennäköisyytenä

- Seuraavassa osoitetaan, että *ehdollinen todennäköisyys* toteuttaa äärellisen otosavaruuden todennäköisyyden aksioomat.
- Siten ehdollista todennäköisyyttä voidaan pitää todennäköisyyden käsitteen *laajenuksena*.

Ehdollinen todennäköisyys: Määritelmä

- Olkoon S johonkin satunnaiskokeeseen liittyvä äärellinen *otosavaruus*.
- Olkoot $A \subset S$ ja $C \subset S$ *tapahtumia* ja $\Pr(C) \neq 0$.
- Määritellään tapahtuman A **ehdollinen todennäköisyys** $\Pr(A|C)$ kaavalla

$$\Pr(A|C) = \frac{\Pr(A \cap C)}{\Pr(C)}$$

- Ehdollinen todennäköisyys $\Pr(A|C)$ toteuttaa todennäköisyyden aksioomat (i)-(iii), joten **ehdollinen todennäköisyys on todennäköisyys**.

Ehdollinen todennäköisyys on todennäköisyys: Perustelu 1/3

- Todistetaan, että ehdollinen todennäköisyys $\Pr(\cdot / \cdot)$ toteuttaa todennäköisyyden aksioomat.

- Aksioma (i):

Kaikille tapahtumille $C \subset S$ pätee $S \cap C = C$.

Siten

$$\Pr(S|C) = \frac{\Pr(S \cap C)}{\Pr(C)} = \frac{\Pr(C)}{\Pr(C)} = 1$$

- Aksioma (ii):

Kaikille tapahtumille $A \subset S$ ja $C \subset S$ pätee $A \cap C \subset C$, joten

$$0 \leq \Pr(A \cap C) \leq \Pr(C).$$

Siten

$$0 \leq \Pr(A|C) = \frac{\Pr(A \cap C)}{\Pr(C)} \leq \frac{\Pr(C)}{\Pr(C)} = 1$$

Ehdollinen todennäköisyys on todennäköisyys: Perustelu 2/3

- Aksioma (iii):

Kaikille joukoille A , B ja C pätee *distribuutiolaki*

$$(A \cup B) \cap C = (A \cap C) \cup (B \cap C)$$

Jos tapahtumat A ja B ovat *toisensa poissulkevia* eli, jos $A \cap B = \emptyset$,
niin kaikille $C \subset S$ pätee

$$(A \cap C) \cap (B \cap C) = \emptyset$$

Tällöin

$$\begin{aligned}\Pr(A \cup B | C) &= \frac{\Pr((A \cup B) \cap C)}{\Pr(C)} \\ &= \frac{\Pr((A \cap C) \cup (B \cap C))}{\Pr(C)} \\ &= \frac{\Pr(A \cap C)}{\Pr(C)} + \frac{\Pr(B \cap C)}{\Pr(C)} \\ &= \Pr(A | C) + \Pr(B | C)\end{aligned}$$

Todennäköisyyden aksioomat

Todennäköisyyden määrittelemine

Todennäköisyyden aksioomat äärellisissä otosavaruuksissa

Suhteellinen frekvenssi, klassinen todennäköisyys ja ehdollinen todennäköisyys

>> Todennäköisyyden aksioomat äärettömissä otosavaruuksissa

Todennäköisyyden aksioomat äärettömissä otosavaruuksissa

Avainsanat

Alkeistapahtuma

Boolean algebra

Epämitallisuus

Jatkuvuusaksiooma

Joukkoperhe

Kolmogorovin aksioomat

Komplementtitapahtuma

Leikkaus

Mitallisuus

Mitta

Otosavaruus

σ -algebra

Tapahtuma

Tapahtuma-algebra

Todennäköisyyskenttä

Täydellinen additiivisuus

Yhdiste

Ääretön otosavaruus

Todennäköisyyden aksioomat äärettömissä otosavaruuksissa

Äärettömät otosavaruudet

- Äärellisille otosavaruuksille esitetyt aksioomat eivät sellaisenaan kelpaa *äärettömille otosavaruuksille*:
- Tämä johtuu seuraavista seikoista:
  - (i) *Äärettömän* otosavaruuden tapauksessa kaikki otosavaruuden osajoukot *eivät välttämättä kelpaa* tapahtumiksi.
  - (ii) *Äärellisen* otosavaruuden aksiooma (iii) on *äärettömän* otosavaruuden tapauksessa korvattava aksioomalla, joka sallii *äärettömän monen* pareittain toisensa poissulkevan tapahtuman tarkastelun.

σ -algebra:

Määritelmä 1/2

- Olkoon S joukko.
- Olkoon F *jokin* joukon S osajoukkojen muodostama *joukkoperhe*.
- Jos siis joukko A on joukkoperheen F alkio, niin A on joukon S osajoukko:

$$A \in F \Rightarrow A \subset S$$

σ -algebra:

Määritelmä 2/2

- Joukkoperhe F on **σ -algebra**, jos

(i) *Tyhjä joukko* $\emptyset$ on joukkoperheen F alkio:

$$\emptyset \in F$$

(ii) Jos joukko A on joukkoperheen F alkio, niin sen *komplementti* A^c on joukkoperheen F alkio:

$$A \in F \Rightarrow A^c \in F$$

(iii) Jos joukot $A_1, A_2, A_3, \dots$ ovat joukkoperheen F alkioita, niin niiden *yhdiste* $\cup A_i$ on joukkoperheen F alkio:

$$A_1, A_2, A_3, \dots \in F \Rightarrow \bigcup_{i=1}^{\infty} A_i \in F$$

Todennäköisyyden aksioomat äärettömissä otosavaruuksissa

σ -algebrat ja joukko-opin operaatiot 1/2

- Olkoon F joukossa S määritelty σ -algebra.
- Olkoot

$$A_i \in F, i = 1, 2, 3, \dots$$

- Suoraan σ -algebran aksioomien mukaan joukkojen A_i komplementit ja niiden yhdiste $\cup A_i$ ovat joukkoperheen F alkioita:

$$A_i^c \in F, i = 1, 2, 3, \dots \quad \text{ja} \quad \bigcup_{i=1}^{\infty} A_i \in F$$

- Lisäksi voidaan osoittaa, että joukkojen A_i leikkaus $\cap A_i$ on joukkoperheen F alkio:

$$\bigcap_{i=1}^{\infty} A_i \in F$$

Todennäköisyyden aksioomat äärettömissä otosavaruuksissa

σ -algebrat ja joukko-opin operaatiot 2/2

- σ -algebrat ovat siis *suljettuja* numeroituvan monen tavanomaisen joukko-opin operaation suhteen.
- Tällä tarkoitetaan siitä, että *numeroituva* määrä tavanomaisia joukko-opin operaatioita *ei vie* σ -algebran *ulkopuolelle*:

Jos σ -algebran F joukkoihin sovelletaan *korkeintaan numeroituva määrä* tavanomaisia joukko-opin operaatioita *komplementti, yhdiste, leikkaus* ja *erotus*, niin tuloksena saatavat joukot kuuluvat edelleen σ -algebraan F .

Todennäköisyyden aksioomat äärettömissä otosavaruuksissa

σ -algebrat ja Boolean algebrat

- Jos joukon S osajoukkojen perhe F toteuttaa σ -algebran aksioomat, niin se toteuttaa myös *Boolean algebran* aksioomat.
- Jokainen Boolean algebran aksioomista johdettu *joukko-opin sääntö* pätee myös σ -algebroidille.

Kolmogorovin aksioomat todennäköisyydelle 1/2

- Olkoon S otosavaruus ja $\mathcal{F}$ jokin joukon S osajoukkojen *perhe*, joka muodostaa σ -algebran.
- Olkoon $\Pr$ *joukkofunktio*, joka liittää jokaiseen σ -algebraan $\mathcal{F}$ kuuluvaan otosavaruuden S osajoukkoon A reaaliluvun $\Pr(A)$.
- Jos siis $A \in \mathcal{F}$, niin $\Pr(A) \in \mathbb{R}$.

Kolmogorovin aksioomat todennäköisyydelle 2/2

- Joukkofunktio $\Pr$ on **todennäköisyys**, jos

(i) $\Pr(S) = 1$

(ii) $0 \leq \Pr(A) \leq 1$ kaikille $A \in \mathcal{F}$

(iii) $A_1, A_2, A_3, \dots \in \mathcal{F}$ ja $A_i \cap A_j = \emptyset, i \neq j \Rightarrow$

$$\Pr\left(\bigcup_{i=1}^{\infty} A_i\right) = \sum_{i=1}^{\infty} \Pr(A_i)$$

Kolmogorovin aksioomat:

Kommentteja 1/2

- Kolmogorovin aksioomien (i)-(iii) mukaan *todennäköisyys* $\Pr$ on *positiivinen, täydellisesti additiivinen ja normeerattu mitta*.

- Aksioomat (i) ja (ii), *normeeraus ja positiivisuus*:

$$A \in \mathcal{F} \Rightarrow 0 \leq \Pr(A) \leq \Pr(S) = 1$$

- Aksiooma (iii), *täydellinen additiivisuus*:

Jos $A_i \in \mathcal{F}$, $i = 1, 2, 3, \dots$ ja $A_i \cap A_j = \emptyset$, $i \neq j$, niin

$$\Pr(\cup A_i) = \sum \Pr(A_i)$$

- Aksiooma (iii) on *pareittain toisensa poissulkevien tapahtumien yhteenlaskusääntö*.

Todennäköisyyden aksioomat äärettömissä otosavaruuksissa

Kolmogorovin aksioomat:

Kommentteja 2/2

- Aksioomien (i)-(iii) olennaisena sisältönä on siis se, että *todennäköisyys on mitta* matematiikan tarkoittamassa mielessä.
- Todennäköisyyslaskentaa voidaan pitää matemaattisen *mittateorian* osana.
- Aksioomien (i)-(iii) mukaan todennäköisyysmitalla on samat ominaisuudet kuin *pinta-alamitalla* paitsi, että todennäköisyysmitta on *normeerattu* niin, että sen yläraja on 1.

Todennäköisyyden aksioomat äärettömissä otosavaruuksissa

Kolmogorovin aksioomat ja äärellisen otosavaruuden aksioomat

- Jos joukkofunktio P toteuttaa todennäköisyyden aksioomat *äärettömille otosavaruuksille*, niin se toteuttaa todennäköisyyden aksioomat myös *äärellisille otosavaruuksille*.
- Jokainen äärellisen otosavaruuden todennäköisyyden aksioomista johdettu *todennäköisyyden laskusääntö* pätee myös äärettömille otosavaruuksille.

Todennäköisyyden aksioomat äärettömissä otosavaruuksissa

Mitallisuus 1/2

- Jos S on *äärellinen* otosavaruus, *kaikille* otosavaruuden S osajoukoille $A \subset S$ voidaan *määritellä* todennäköisyys.
- Siten *äärellisen* otosavaruuden S tapauksessa *kaikki* otosavaruuden osajoukot $A \subset S$ *kelpaavat* tapahtumiksi.
- Jos S on *ääretön* otosavaruus, *kaikille* otosavaruuden S osajoukoille $A \subset S$ *ei voida välttämättä määritellä* todennäköisyyttä.
- Siten *äärettömän* otosavaruuden S tapauksessa *kaikki* otosavaruuden osajoukot $A \subset S$ *eivät välttämättä kelpaa* tapahtumiksi.

Todennäköisyyden aksioomat äärettömissä otosavaruuksissa

Mitallisuus 2/2

- Sellaisia otosavaruuden S osajoukkoja $A \subset S$, joille *voidaan* määritellä todennäköisyys sanotaan **mitallisiksi**.
- Sellaisia otosavaruuden S osajoukkoja $A \subset S$, joille *ei voida* määritellä todennäköisyyttä sanotaan **epämitallisiksi**.
- Voidaan osoittaa, että otosavaruuden S *mitallisten osajoukkojen perhe* muodostaa σ -algebran.

Todennäköisyyden aksioomat äärettömissä otosavaruuksissa

Mitallisuus ja reaalilukujen joukko 1/2

- Jos otosavaruutena S on *reaalilukujen joukko* $\mathbb{R}$, mm. kaikki realiakselin *välit* sekä *avoimet* ja *suljetut joukot* ovat mitallisia ja kelpaavat tapahtumiksi.
- Voidaan osoittaa, että reaalilukujen joukolla $\mathbb{R}$ on todennäköisyysmitan suhteen *epämitallisia osajoukkoja*, jotka eivät kelpaa tapahtumiksi.

Todennäköisyyden aksioomat äärettömissä otosavaruuksissa

Mitallisuus ja reaalilukujen joukko 2/2

- *Kaikki* reaalilukujen joukon todennäköisyysmitan suhteen *mitalliset osajoukot* saadaan tyyppiä

$$(-\infty, b] = \{x \in \mathbb{R} \mid -\infty < x \leq b\}$$

olevista puoliavoimista väleistä soveltamalla niihin *korkeintaan numeroituva määrä* komplementti-, yhdiste- ja leikkausoperaatiota.

- Muotoa $(-\infty, b]$ olevat reaaliakselin välit *virittävät* reaalilukujen joukon mitallisten osajoukkojen muodostaman σ -algebran.
- Tähän tulokseen perustuu *kertymäfunktion* keskeinen asema *matemaattisessa tilastotieteessä*; ks. lukua **Kertymäfunktio**.

Todennäköisyyden aksioomat äärettömissä otosavaruuksissa

Tapahtumien todennäköisyydet äärettömässä otosavaruudessa

- Otosavaruuden mitallisista osajoukoista eli tapahtumista voidaan muodostaa *uusia* mitallisia osajoukkoja eli tapahtumia soveltamalla σ -algebran aksioomia ja niistä johdettuja joukko-opin sääntöjä.
- Uusien tapahtumien *todennäköisyydet* saadaan soveltamalla *Kolmogorovin aksioomia* ja niistä johdettuja todennäköisyyslaskennan laskusääntöjä.

Todennäköisyyden aksioomat äärettömissä otosavaruuksissa

Todennäköisyyskentät

- Kolmikko

$$(S, \mathcal{F}, \Pr)$$

muodostaa **todennäköisyyskentän**, jos seuraavat ehdot pätevät:

- (i) S on joukko.
- (ii) Joukkoperhe $\mathcal{F}$ muodostaa σ -algebran joukossa S .
- (iii) Joukkofunktio $\Pr$ on σ -algebraan $\mathcal{F}$ kuuluville joukon S osajoukoille määritelty *todennäköisyysmitta*, joka toteuttaa Kolmogorovin aksioomat.

Todennäköisyyden aksioomat äärettömissä otosavaruuksissa

Lause 1

- Olkoon $(S, \mathcal{F}, \Pr)$ todennäköisyyskenttä ja $A_1, A_2, A_3, \dots \in \mathcal{F}$.

Tällöin pätee:

- (i) Jos $A_1 \subset A_2 \subset A_3 \subset \dots$, niin

$$\Pr\left(\bigcup_{i=1}^{\infty} A_i\right) = \lim_{n \rightarrow +\infty} \Pr(A_n)$$

- (ii) Jos $A_1 \supset A_2 \supset A_3 \supset \dots$, niin

$$\Pr\left(\bigcap_{i=1}^{\infty} A_i\right) = \lim_{n \rightarrow +\infty} \Pr(A_n)$$

Lause 1:

Todistus kohdalle (i) – 1/4

- Määritellään

$$B_0 = A_0 = \emptyset$$

$$B_1 = A_1$$

$$B_2 = A_2 \setminus A_1$$

$$B_3 = A_3 \setminus A_2$$

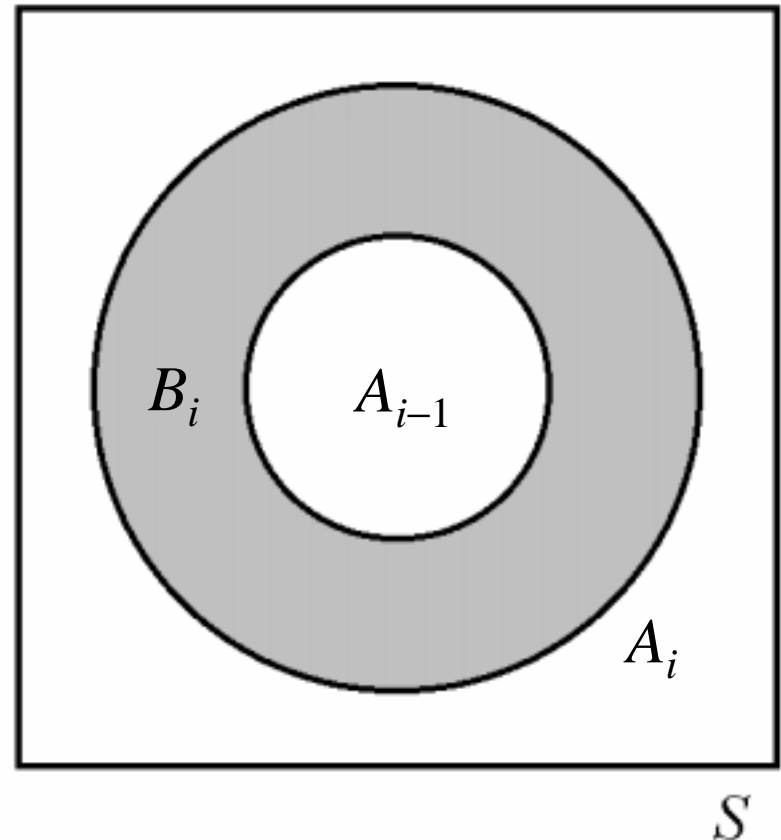
...

ja yleisesti

$$B_i = A_i \setminus A_{i-1} = A_i \cap A_{i-1}^c, i = 1, 2, 3, \dots$$

- Joukot B_i , $i = 0, 1, 2, 3, \dots$ ovat *pareittain toisensa poissulkevia*, koska oletuksen mukaan

$$A_{i-1} \subset A_i, i = 1, 2, 3, \dots$$

Lause 1:

Todistus kohdalle (i) – 2/4

- Oletuksesta

$$A_{i-1} \subset A_i, i = 1, 2, 3, \dots$$

seuraa:

$$\begin{aligned} \Pr(B_i) &= \Pr(A_i \setminus A_{i-1}) \\ &= \Pr(A_i) - \Pr(A_{i-1}) \end{aligned}$$

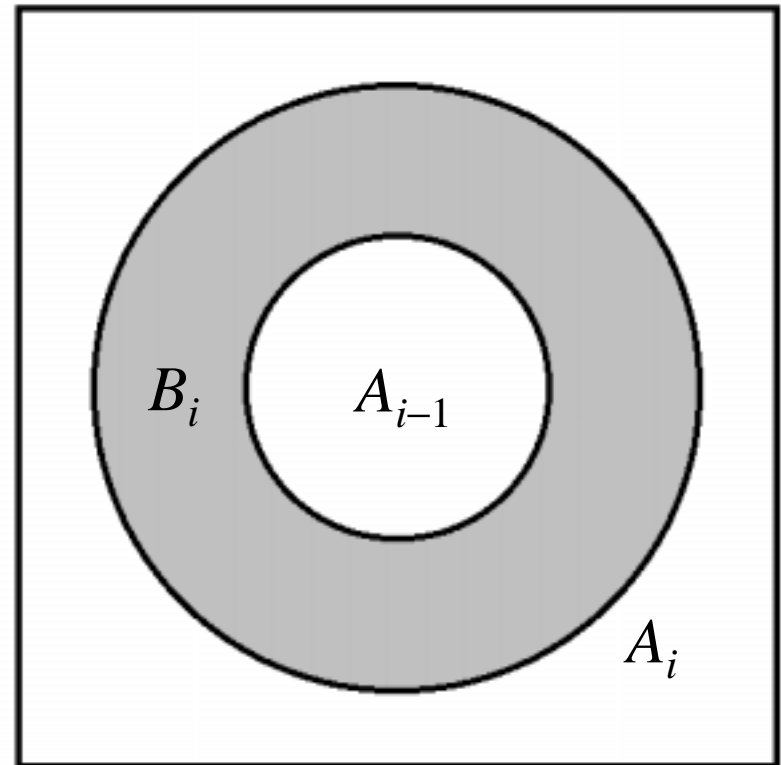
$$i = 1, 2, 3, \dots$$

- Lisäksi on selvää, että

$$\bigcup_{i=1}^{\infty} A_i = \bigcup_{i=1}^{\infty} B_i$$

- Siten

$$\Pr\left(\bigcup_{i=1}^{\infty} A_i\right) = \Pr\left(\bigcup_{i=1}^{\infty} B_i\right)$$

Lause 1:

Todistus kohdalle (i) – 3/4

- Koska joukot B_i , $i = 0, 1, 2, 3, \dots$ ovat pareittain toisensa poissulkevia, *Kolmogorovin aksioomasta* (iii) seuraa:

$$\Pr\left(\bigcup_{i=1}^{\infty} B_i\right) = \sum_{i=1}^{\infty} \Pr(B_i) = \lim_{n \rightarrow +\infty} \sum_{i=1}^n \Pr(B_i)$$

- Sijoittamalla tähän $\Pr(B_i) = \Pr(A_i) - \Pr(A_{i-1})$, $i = 1, 2, 3, \dots$ saadaan

$$\begin{aligned} \lim_{n \rightarrow +\infty} \sum_{i=1}^n \Pr(B_i) &= \lim_{n \rightarrow +\infty} \left[\Pr(A_1) + \Pr(A_2) - \Pr(A_1) \right. \\ &\quad \left. + \Pr(A_3) - \Pr(A_2) \right. \\ &\quad \dots \\ &\quad \left. + \Pr(A_{n-1}) - \Pr(A_{n-2}) \right. \\ &\quad \left. + \Pr(A_n) - \Pr(A_{n-1}) \right] \\ &= \lim_{n \rightarrow +\infty} \Pr(A_n) \end{aligned}$$

Lause 1:

Todistus kohdalle (i) – 4/4

- Yhdistämällä edellä johdetut tulokset saadaan lopulta:

$$\Pr\left(\bigcup_{i=1}^{\infty} A_i\right) = \Pr\left(\bigcup_{i=1}^{\infty} B_i\right) = \lim_{n \rightarrow +\infty} \Pr(A_n)$$

Lause 1:

Todistus kohdalle (ii) – 1/3

- Määritellään

$$C_0 = S$$

$$C_1 = A_1^c$$

$$C_2 = A_2^c$$

$$C_3 = A_3^c$$

...

ja yleisesti

$$C_i = A_i^c, i = 1, 2, 3, \dots$$

- Oletuksesta $A_{i-1} \supset A_i, i = 1, 2, 3, \dots$ seuraa:

$$C_{i-1} = A_{i-1}^c \subset A_i^c = C_i, i = 1, 2, 3, \dots$$

Lause 1:

Todistus kohdalle (ii) – 2/3

- Sovelletaan joukkoihin C_i , $i = 1, 2, 3, \dots$ Lauseen 1 kohtaa (i):

$$\Pr\left(\bigcup_{i=1}^{\infty} C_i\right) = \lim_{n \rightarrow +\infty} \Pr(C_n)$$

- Koska $C_i = A_i^c$, $i = 1, 2, 3, \dots$, niin

$$\Pr(C_i) = \Pr(A_i^c) = 1 - \Pr(A_i), i = 1, 2, 3, \dots$$

- *DeMorganin lain* mukaan

$$\left(\bigcup_{i=1}^{\infty} C_i\right)^c = \left(\bigcup_{i=1}^{\infty} A_i^c\right)^c = \bigcap_{i=1}^{\infty} A_i$$

- *Komplementtitapahtuman todennäköisyyden* kaavan mukaan

$$\Pr\left[\left(\bigcup_{i=1}^{\infty} C_i\right)^c\right] = 1 - \Pr\left(\bigcup_{i=1}^{\infty} C_i\right)$$

Lause 1:

Todistus kohdalle (ii) – 3/3

- Yhdistämällä edellä johdetut tulokset saadaan lopulta:

$$\begin{aligned}\Pr\left(\bigcap_{i=1}^{\infty} A_i\right) &= \Pr\left[\left(\bigcup_{i=1}^{\infty} C_i\right)^c\right] \\ &= 1 - \Pr\left(\bigcup_{i=1}^{\infty} C_i\right) \\ &= 1 - \lim_{n \rightarrow +\infty} \Pr(C_n) \\ &= 1 - \lim_{n \rightarrow +\infty} \left[1 - \Pr(A_n)\right] \\ &= \lim_{n \rightarrow +\infty} \Pr(A_n)\end{aligned}$$

Todennäköisyyden aksioomat äärettömissä otosavaruuksissa

Lause 2

- Olkoon $(S, \mathcal{F}, \Pr)$ todennäköisyyskenttä ja $A_1, A_2, A_3, \dots \in \mathcal{F}$.
- Jos $A_1 \supset A_2 \supset A_3 \supset \dots \rightarrow \emptyset$, niin

$$\lim_{n \rightarrow +\infty} \Pr(A_n) = 0$$

Lause 2: Todistus

- Jos $A_1 \supset A_2 \supset A_3 \supset \dots \rightarrow \emptyset$, niin

$$\bigcap_{i=1}^{\infty} A_i = \emptyset$$

- Siten

$$\Pr\left(\bigcap_{i=1}^{\infty} A_i\right) = \Pr(\emptyset) = 0$$

- Lauseen 1 kohdan (ii) mukaan

$$\Pr\left(\bigcap_{i=1}^{\infty} A_i\right) = \lim_{n \rightarrow +\infty} \Pr(A_n)$$

- Yhdistämällä nämä tulokset saadaan:

$$\lim_{n \rightarrow +\infty} \Pr(A_n) = 0$$

Lause 2 ja

Kolmogorovin aksioomat

- Voidaan osoittaa, että Kolmogorovin aksiooma

$$(iii) \quad A_1, A_2, A_3, \dots \in F \text{ ja } A_i \cap A_j = \emptyset, i \neq j \Rightarrow$$

$$\Pr(\cup A_i) = \sum \Pr(A_i)$$

on yhtäpitävä aksioomien

$$(iii)' \quad A_1 \cap A_2 = \emptyset \Rightarrow \Pr(A_1 \cup A_2) = \Pr(A_1) + \Pr(A_2)$$

$$(iv) \quad A_1 \supset A_2 \supset A_3 \supset \dots \rightarrow \emptyset \Rightarrow \lim_{n \rightarrow +\infty} \Pr(A_n) = 0$$

kanssa.

- Aksioomaa (iv) kutsutaan usein todennäköisyyden **jatkuvuusaksioomaksi**.